

Іван Франко

ЧОТИРИ КАЗКИ

Наклад Мирослава Січинського

Ню Йорк — New York
1918

ІВАН ФРАНКО

СНАТУС

Чотири Казки

Наклад Мирослава Січинського

Ню Йорк — New York
1918

КАЗКА ПРО ДОБРОБИТ.

Був то собі колись Добробит. Не знаю, чи хто з вас особисто з'явив його, тож мушу описати вам отсе його так, як мені описував небіжчик моєї баби тітчаний стрик.

Старий Добробит, то була особина на скрізь неморальна. Головна його засада була: як єсть, то шелесть! А що з роду був він Добробит, то все було у него чим шелестіти. Любив він попоїсти — ховай Боже! — і животину носив перед собою таку, що своєї коліна видав тільки в сні, в благословенних споминах своєї молодсти. А що пива, меду і всякого напитку також за пліт не виливав, се навіть не уйшло уваги старого преподобного Нестора літописця, котрий і приписав йому ноту: “Руси же єсть веселиє пити”.

Що був лінивий, се розумієся само собою; куди, бач, з таким животом та з п'яною головою до праці нагинатися! Тай по що йому мучитися, коли він собі Добробит, і йому мабуть той із очерету гроший доносив! Але за те до бійки, до лайки і до любощів кров у него була страх горяча, а про його гордість уже й говорити не буду. Одним словом, як єсть сім гріхів головних, так усі вони немов би прописані були на його червонім, одутім лиці, в його невеличких, товщем запливших оченятах.

Ходить було ота помана по наших краю, наприкладиться і через губу не плюне, а тільки знай сопе, і де тільки повернеся, всюди жита, пшениці, трави в хлопа, всюди ліси темні та безмежні,

ріки та стави повні риби — одним словом — добробит. А він ходить собі та все співає на ціле горло:

Де єсть руська вітчина?
Де пшениці, ячмена,
І де жита єсть досить,
Куди голод не гостить.
Ой на на! Ой на на!
Ой там руська вітчина!

Давно говорили йому панотчик:

— Ей, небоже! Покайся, поправся, бо то не добром пахне!

Але він і ухом у той бік не веде!

— Що мені! — каже. — Я прецінь Добробит! Скорше мене зо світа зведуть, ніж би я мав свою натуру змінити!

— А ти думаєш, що не зведуть?

— Ну, нехай пробують! — кричить Добробит. — Хто посміє?! Адже се не добром пахне, се кримінал!

— А от побачиш! Найдуться такі, що посміють і нічого за те їм не буде.

— Е — каже Добробит, — вовка боятися, то й у ліс не йти! Певна річ, що всі ми помremo і до чорта в зуби підемо, але хто би собі тим голову сушив! Що було — бачили, що буде, того не знають люде, і ви, панотче, не знаєте. А ось ліпше нуко випиймо по добрій повній тай затягнім, щоб аж гори лунали:

Я ніколи не згину,
Бо веселю родину!
Ой ну ну! Ой ну ну!
Бо веселю родину!

Отак гуляв собі мій Добробит і гадки не мав. Аж бух! Одного дня ні сіло ні впало прийшов “ферделюнок” від пана Гопмана: завтра на осьму годину рано такий а такий Добробит має ставитися в канцелярії!

Перший раз від роду у нашого Добробита забігали мурашки поза плечима. Чого тільки може хотіти від мене пан Гопман? Аджеж податки я всі заплатив, у праві ні з ким не стою, “штрофу” ніякого на мні нема, а так, знайомитися з паном Гопманом не маю охоти, Бог з ним! Та що діяти, коли наказ, то треба йти.

На другий день раненько казав Добробит запрягти коні тай поїхав ставитися до пана Гопмана.

— Слава Ісусу Христу! — свказав він чемно, входячи до канцелярії.

— А, чін топри, чін топри! — сказав пан Гопман. — А, шо ви за єдна, кльопа, чога вам трепа?

— Та я, прошу пана, Добробит. Пан мене чогось кликали. Ось і ферделюнок.

— Ага, ага, то ви Топропит! Топре, топре, пане Топропит, сітайте! Маємо тут тещо на вас поховорити.

— На мене?

— Ну, на вас, за вас, про вас, все отно. Скажіть мені, пане Топропит, я чула, що у вас є шпихлір хромацкий?

— Та є.

— А мноха там на той шпихлір спіша?

— Та є жита тисяча кірців, пшениці щось зо пятьсот, а вівса бачу буде до пятнацятьсот.

— Хо, хо, хо! То топре! То туше топре! Нам акурат стілько трепа.

— Вам, пане Гопман?

— Ні, не мені самому! Пан старший від війська пише, що йому трепа. Так ви, пане Топропит, посволите, шо ми сопі то спіша саперемо?

— Ба... ба... а то яким правом? — пробовкнув зачудований Добробит.

— Ну, ну, ну! Не тумайте, шо ми са тармо! Ні, ми не такі люте. Ми вам тамо таку оплікацію, росумієте?

— Яку оплікацію?

— То такий папір, що його мошете сховати.

— А можна його їсти, як хліба не стане?

Ах, кльопа ви кльопа, пане Топропит! Ха! ха! ха! їсти! Вам лиш апи їсти! А знаєте ви, Топропит, що то є фатерлянд?

— Ні, пане не знаю.

— Ой, ой, ой! — закричав пан Гопман, ухопив себе за голову і почав скакати по канцелярії. Добробит думав, що пана раптом зуб заболів, а то пан Гопман дивувався, що Добробит не знає про “фатерлянд”.

— Ну, слухайте, пане Топропит, — сказав пан Гопман, вийокавшись троха — не путьте смішна! “Фатерлянд”, то є військо, старші, і я! Тля того “фатерлянд” кошта кльопа повинна вїттати все, що має, і то ще са мало путе.

— Ба, пане Гопман, а як я сам з голоду згину?

— Кльопа кльопа! Апи “фатерлянд” сторов пув, а кльопа все путе! Не схинеш! А ті оплікації, про котрі я топі касав, вони путуть топі носити проценти.

— Я, пане, процентів не хочу.

— Не хочеш? То ще й ліпше. Я то сарас сапишу то прокодь. А по спіша я сарас пішлю, щопи сапрали.

Ні, пане, я не пристаю на то. Ануж у мене не зародить, то що я тоді буду робити?

Е, — не сародить! Тільки працєю топре, то все топі сародить. А я чула, пане Топропит, што ти туше дінива, ропити не хочеш! Слухай, непоше, апи я пільше са таке не чула!

— А вам, пане, яке до того діло? — огризнувся Добробит, котрому нарешті за богато стало тої науки. — Аджеж я до вас не йду хліба просити, а ось ви до мене прийшли!

— Що? як? ти так то мене смієш палакати?

— крикнув пан Гопман. — Ей, амстінер! Bank heraus! Вліпіть йому!

Ще наш Добробит і не оглянувся, а вже лавка в сінях стояла готова і ціла юрба гайдуків ухопила його і вліпила йому так, як йому ще з роду ніхто не вліпив. Потім повели його на ново перед пана Гопмана.

— Пане, — почав було Добробит, — яким се правом ви —

Але пан Гопман перебив його:

— Мовчи, кльопа, і не кашни нікому! Ось моє право!

І він луснув рукою по великій у свинячу шкіру оправленій книзі.

— Вмієш читати?

— Ні, пане, не вмію.

— Ну, то мовчи! Ось тут моє право, параграф емеремеремрем! А тепер скажи мені, пане Топропит, є в тебе хроші?

— Та щось троха є.

— Що то значить: троха? Ти кашни просто, кільки є?

— Та буде там з десять тисяч.

— У, тесять тисяч! І на що топі, клюпа кльопа, стілько хрошей? Шо ти з ними ропиш?

— Положив у скриню тай лежать. Їсти не просять, а так про чорну годину, пане, найся не пригаджає.

— А шо, чи я не касала? — радісно крикнув пан Гопман. — Де клюпа кльопа снає, шо с хрїшми ропити! А фатерлянд потренує хроші, похато, похато, хроші! Не пійся пане Топропит, воно топі не пропате, а тістанеш оплікацію.

— Щезайте ви, пане, зі своїми оплікаціями! — сгрикнув Добробит, сам себе не тямлячи зі злости.

— Шо? як? Ти мені смієш? — запінився пан Гопман. — Амстінер, вліпіть йому!

Куди, куди смирнійший став наш пан Добробит після того, як йому другий раз вліпили. Побачив неборака, що з паном Гопманом таки не жарти.

— Переш оплікації, клюпа кльопа? — крикнув йому Гопман.

— Та беру, прошу пана.

— Ну, так пуло срасу ховорити! А слухай ти кльопа! Я чула, що в тепе коні є топрі.

— Та є, прошу пана.

— Похато?

— Десять пар.

— Тесять пар! Чи ти стуріла? На що топі стілько?

— Та так, пане, свого хованя. Продати лучиться, то продам, а ні, то нехай ховаються.

— Слухай, пане Топропит, фатерлянд потребує коней на війну. Топі твої пари тосить, а на решту тамо топі квіт.

Що мені з того квіта?

— Сховай! Колись як у касі путуть са похато хрощі, то тістанеш саплату. А коні я скашу сапрати.

Добробит у потилицю почухався і нічого не сказав.

— Слухай, пане Топропит, — говорив далі пан Гопман — похато ти маєш крунту?

— Та багато не багато, а так, стілько, що для мене вистарчить.

— Клюпа кльопа, я не того питаю, але скілько морків?

— Як посаджу морков, то й морков родиться, — сказав Добробит.

— Ой, ой, ой! — закричав знов пан Гопман мов на зуб. — Що то са клюпа кльопа! Вона навіть не снає, що то морк! А як ше ти поле міряла?

— Ми, пане, на пруги.

— А много пруга маєш?

— Та буде щось зо сто.

— Ну, нікс травс не путе. Я кашу переміряти. Тохо топі са много. Тосить топі твацять. А решту вітнишемо тля мохо прата фон Дравсен.

Добробит тільки очи витріщив.

— А слухай но ти! А мнохо ти платиш потатка?

— Ой, пане, много, по десять дутків з прата поля.

— Ха, ха, ха! Віт нині с морка путеш платила по пять сріплом, росуміеш?

— Ні, не розумію.

— Ну, то як сопі схочеш. Се ти швитко росуміеш. А те ти пасеш хутопа?

— Та в лісі.

— А чия то ліс?

— Та божий.

— Що? як? Поший?

— Ну, так. Пан каже, що то його, а хлопи кажуть, що їх. А я одно кожу: ані пан його не садив, ані хлоп, значить — божий. А вживати вживаємо.

— В лісі хутопа пасти не вільно! Ліс панський! Ось патент! — крикнув пан Гопман.

— А кудиж я з худобою подіюся, коли й поля уриваєте?

— Тівайся, кути хочеш! Хоч поріш, хоч у стайні терши, а в лісі пасти не вільно, — крикнув пан Гопман.

— Ні, пане! крикнув і собіж Добробит, чуючи, що в нутрі у него немов щось обриваєся. — Зо мною вже робіть що хочете, але за худобою я обстану і не попущу. То не може бути! То загибіль!

— Мовчи кльупа кльопа і йти то тома! — тупнув ногою Гопман.

— Ні, пане, не буду мовчати і не вступлюся з відси. Той патент мусить бути скасований!

— Що? як? Ти смієш? Амстінер, вліпіть йому!

— Ліпіть кілька хочете — кричав Добробит — хоч на смерть убийте, але я свого не попустиюся.

— Вліпіть і сапріть! — сказав пан Гопман і пішов до дому обідати. — Pfu, wie man sich mit diesen tummen Bauern herumplagen muss! — зітхнув він, вийшовши з урядового будинка.

Добробит дістав що дістав у те місце відкіля ноги ростуть, а в додатку просидівся в арешті з пів року, доки пан Гопман не пригадав собі його і не казав випустити. Насунувши кучу на очі і не озираючись пішов до дому.

Дома він застав такі порядки, що й своїх чотирьох стін не пізнав.

Що сталося з ним далше, проте історія мовчить. Чи він умер, чи переродився, сего годі зміркувати. На всякий спосіб той Добробит, який сьогодні живе між нами і який усім нам так добре відомий, зовсім не подібний до тамтого старого. Наш Добробит тихий, смирний, працюючий, ощадний, моральний до остатньої нитки, одним словом — чисте противенство старому. А головно наш Добробит дійствує з уповажнення і за potwierдженням з гори. Кілька разів бачилось уже навіть, що ось-ось буде по нім, але завсідги в саму пору виходило розпоряджене: добробит має бути! І справді, Богу дякувати, маємо його й до нині. Давньої грішної вдачі не лишилося в нім ані сліду. Хиба тільки крізь сон часом промурмоче, тай то на жалібну нуту, першу стрічку пісеньки:

Де єсть руська вітчина?

Дальші стрічки він забув, хоч у лоб йому стріль.

ЗВІРЯЧИЙ БУДЖЕТ.

Не за горами, не за Бескидами, атаки в нашім краю був колись великий та мугучий цар, що звався Лев, а на прзвище Ситий-їсти-не-хоче. Добрий то цар був і справедливий; ніхто на него ніколи не жалувався, а як часом хто хотів пожалуватися, то звичайно ще й не оглянувся, аж уже був небіщик і спочивав у царських зубах. А був він царем над усею звіриною, над усею птицею, і всі його слухали.

А треба вам знати, що в звірячім царстві була вже від давна така конституція; необмеженої власти ніхто не мав, а кождий їв тільки того, кого міг зловити, задушити і обдерти зі шкіри. Перед царем усі були рівноправні; він найсильніший і мав право кожного зловити, задушити, обдерти і зїсти. Під його рукою були менші губернатори, як от Медведі, Вовки, а із них кождий мав таке саме право над меншим від себе.

Чи довго, чи коротко жили звірі під такою конституцією, сего вам уже не скажу. Досить, що настав такий час, коли вона їм остогидла гірше хрину і вони сказали до царя Льва:

— Найяснійший монархо, скасууй ти тоту собачу конституцію! Коли рівноправність, то нехай уже буде рівноправність. Ти цар і всі ми хочемо бути під твоєю рукою. Ти у нас один —

їж кого хочеш, дери кого хочеш — твоя воля. Але коли кождий із твоїх губернаторів схоче мати таке саме право і скаже що й він рівноправний, що він “szlachcic na zagrodzie równy wojewodzie”, то нам дрібноті, Вівцям, Курам та Зайцям по prostu дихати не можна. Таке приходить, що або гинь, або смерть твоя!

Послухав цар Лев тої мови, а що сам був ситий і добродушний, то й каже:

— Щож, мої вірні піддані, правда ваша! Сам бачу, що вам ні в кут ні в двері, коли кождий Вовк і кождий Шуліка схоче над вами збиткуватися. Буде, дітоньки по вашому. Теперішню конституцію скасую, коли вам допекла, і видам нову таку, що всі ви будете рівні перед правом, а право — то тільки я один. Я один, дітоньки, буду мати до вас право, а решта всі нехай сидять тихо і смирно, і нехай у цілім царстві буде божий супокій! Ніхто не сміє иньших нападати, ані мордувати, ані кривдити, а хто би поважився на таке злодійство, то ви тільки спішіть до мене зі скаргою, а я покараю злодія по всій строгости права!

Велико врадувалися всі звірі, почувши таке ласкаве слово від свого царя і розійшлися по домах. Аж справді, ні стій ні пожди, цар велів по всьому царству трубити і бубнити, щоби ніхто не смів другого мордувати, дерти і їсти і щоби по всьому царству був божий супокій.

Гай, гай, як почули проту нову конституцію Медведі, Вовки і всякі инші драпіжники! От варто було побачити, який переполох між ними вчинився. Не преведи Господи! Такого року та трубленя наробили по всіх дебрах та гаврах та печерах!... А далі як знюхались тай гала-драла всі побігли до царя. Обступили його столицю, що твоя чорна хмара і такого гармідеру наробили, що Лев не знав, який у него день і де його голова. А найбільше ті Вовчиці, так і заводи-

ли: “А щож наші діточки будуть їсти? Траву будуть пасти? Кору з дерев гризти? Ще якби були ми, надіючись біди тяжкої, хоч капусти понаквашували! Тай то що варта пісна капуста без солонини! Ой, ой-ой, го-ло-о-о-вонько наша бідна, недо-о-о-о-о-ленько наша несосвітенна!”

Слухав, слухав цар Лев того крику і заводу, а далі як не розлютуєся, як не клямцне зубами, як не махне хвостом та не рикне своїм здоровенним голосом, то всі звірі трохи зі страху на місці не попадали. Тихо стало так, що хоч мак сій. А Лев до них:

— Мовчіть мені, погані бунтівники! Хто ще раз обізветься, той живий з місця не рушиться. А що то ви собі думаєте? За кого ви мене маєте? Хиба я не всім звірям цар? Чи я тільки овечий опікун, козячий приятель, телячий прихильник, курячий батько? Хиба ви всі Медведі, Вовки, Тигри, Орли та Яструби, не є такі самі або й ще ліпші мої піддані і діти, як тамті? Чи ви гадаєте, що я на те конституцію видав, щоб ви з голоду дохли, а тамта голода щоби без перешкоди множилася? Дурень, хто так думає!

Всі драпіжники аж лекше відітхнули почувши таку царську мову. Дух у них уступив, хоч і незнали ще, як властиво цар міркує з тою конституцією поступити, щоб і Вовки були ситі і Кози цілі. А Лев так далі мовив:

— Слухайтеж, яка моя воля! Перший артикул нової конституції каже: “Всі звірі рівні перед правом, а право — то цар”. Отже від нині я видаю таке право: всі губернаторства касуються, і ви всі маєте бути при мні, будете становити мій двір, мою прибічну сторожу і мою армію. А прочі звірі мають достарчати для мене і для мого двора поживи. Уложимо бюджет, кільки для всіх вас, для ваших родин потрібно на день стравунку, передамо той бюджет звірячій раді, вона ухвалить, і тоді всі ви будете жи

ти собі як у Бога за дверми і побачите, що при новій конституції живесь далеко ліпше, ніж без неї. Бо коли давнійше ви нібито мали право хapati і їсти всякого, кого тільки подужаєте, то все таки ви мусіли бігати, засідатися, ловити, нераз боротися і мучитися, нераз і голоду на-млітися. А тепер усему тому кінець. Ми ухвале-не розложимо на поодинокі громади і вони му-сять нам самі все знести і достарчити, так що кожний тільки бери і їж готове. Знаєте тепер, що значить нова конституція?

Драпіжники трохи зо шкіри не повискаку-вали з радости, почувши таке мудре вияснене нової конституції. Справді — подумав собі вся-кий, — коли звіряча рада ухвалить наш бюджет, то тоді всякий скаже: щож, самі ухвалите, самі хочете, то й давайте добровільно. А вже цар на те й є царем, аби звіряча рада ухвалила все те, чого йому треба і чого він жадає.

І всі почали підскакувати з радости як хто міг найвисше, і вити і ревити і пищати і кричати всіми голосами: “Слава, слава, слава нашому мудрому цареві!” А далі побравчися за перед-ні руки давай виводити перед царським престо-лом величній національний танець, а хор що найдобріших співаків затагнув на двацять чотири голоси преславу пісню:

“Многая - гая - гая,
Многая - гая - гая
Літа-та-та-та-та-та-та,
Літа-та-та-та-та-та-та,
Многая літа!”

Не треба вам і доповідати того, що все й справді сталося так, як казав Лев, Медведі, Вовки, Риси, Шуліки, Орли і всякі звірячі дра-піжники дуже докладно пообраховували собі, кільки їм і всьому їх родови і приплодови по-трібно на рік страви. З тих обрахунків цар зве-

лів своїм міністрам уложити бюджет, скликав велику звірячу раду з усеї держави і сказав:

— Ну, дітоньки, маєте, славити Бога, нову конституцію. Щож, до внодоби вам вдна?

— До внодоби, ваше царське величество!
— закричали всі звірі.

— Добре, дітоньки! Дуже мене се тішить. Тепер же вважайте, що вам скажу. Усі ви обов'язані пильнувати її, як ока в голові і в разі потреби все, але то все що маєте, навіть жите своє, посвятити для неї!

— Кождої хвилі готові ми се зробити! — закричали в патріотичнім одушевленю Осли, Воли, Барани і інші звірі.

— Дуже мене тішить ваш патріотизм, — сказав Лев. — Вірте, що я вмю його цінити. Конституція, котру я дав вам і котра по вік віка становити буде славу мого правління, дорога мені так само як і вам. Щоби стерегти її, зберегати як найвисшу святощ і боронити против усякого нарушеня внішнього і внутрішнього, я не тільки готов сам трудитись день і ніч, не жаліючи поту й крови, але надто установив постійну сторожу, під котрої охороною кождий з вас, навіть найслабший, може сунокійно спати.

— Дай тобі Боже много літ прожити, наш мудрий і милостивий царю! — крикнули всі звірі, хоть уже не так радісно, як першим разом. А цар говорив далі:

— Ось вам обрахунок. На удержане моє і моєї сторожі маєте давати добровільно те, що тут приписано, а я за те ручу вам, що в цілім краю по віки вічні панувати буде божий супокій.

Слуги роздали всім звірячим послам друкований рахунок. Заглянули послы в той рахунок, і аж мороз пішов у кожного по за плечима. Але що вже було робити! Бодай чоловік має

чорне на білім, що коли і кому має дати і знає, що більше від него не жадають.

— Секретарю — сказав Лев, — відчитай бюджет, може хто схоче в тій справі голос забрати!

Тоді піднявся один старенький Осел і сказав:

— Вношу, аби увільнити пана секретаря від читання. Всі ми прочитали той бюджет і знаємо відразу, що без бюджету не можна. Всі ми віримо своєму цареві і готові для него на все. Для того вношу, аби рада ухвалила сей бюджет без дискусії, відразу. Хто є за тим, нехай встане з місця.

Всі встали. Бюджет був прийнятий. Від того часу в звірячій царстві запанував божий супокій.

ІСТОРІЯ КОЖУХА.

I.

Був собі кожух. Простий баранячий кожух, навіть не надто новий; правда не латаний, та вже порядно проходжений, просяклий запахом людського поту, з поблеклими від давна прикрасами, що колись надавали йому характер типового покутського кожуха. Словом, тепер то був кожух звичайний, буденний, невидний, не цікавий для етнографа-аматора і на око без найменшого права до гордості.

А про те він був дуже гордий і в бесідах із самим собою, які він звичайно в нічній темряві, всячки на жердці над постілю господаря, чванився та виносився незвичайно.

“Щож то, — міркував він, — котрий кожух, котре футро, котрий опарат церковний має більше право до гордості й поваги від мене? Правда, лисам покритим гранатовим сукном, більше панькають та шапкують, перед опаратом церковним більше припадають, та що то значить! Усе про людське око! Бо кажучи правду, якіж їх заслуги? Хиба тільки, що одно від одного більше коштують. Чи можуть же вони зрівнятися зо мною, простим, бідним кожухом, що своїм натуральним теплом ogrіваю всю родину? Так! сміливо можу сказати, що без мене одного ніхто, але то ніхто з родини мого господаря не мігби підчас зими виглянути з хати. Бо я їх єдиний кожух, єдина тепла одежа. І нехай мені

вельможні лиси і вовчі шуби покажуть одну одежу, що так вірно, невтомимо і безкористо служить своєму господареві, як я!

“Тільки що перші кури запіють, уже встає господар, тягне мене з жердки та йде до стайні досипати худобі січки з вівсом. Верне зі стайні і стоне до праці, різати січку для коней, — уже господиня накидає мене на плечі та йде до стайні коровину видоїти. Верне від корови, знов господар одіває мене на себе та йде на подвірє дров нарубати. Нарубає дров, напоїть коні коло криниці, коровину, воду принесе і вертає в хату, але мені нема спочивку. Вже мене одіває донька, дівчина, що йде на цілий день прясти до багатого сусіда, за ложку страви та за сердечне спасибі. Тільки що туди прийде, служниця того богача несе мене знов домів, бо мушу повніти нову службу. Синочок господаря, семилітній хлопчина, ззівши кусник хліба з чосником і мисчину теплої затирки, мусить іти до школи. Тож бере мене також на свої дрібні плечі, хоть майже по кістки йому сягаю і долішнім кінцем тягнуся по снігу, і йде до школи. Тай тут я не можу довго забавити. Ще в сінях здійсмає мене з хлопчини парубок — слуга другого сусіда богача, що потребує мого господаря, аби йшов молотити або гній зі стайні викидати. А в полудне, коли діти виходять зі школи знов той самий парубок несе мене до школи, щоб я хоронив від морозу хлопчину, як вертає домів. А з дому несе мене знов до господаря, а ввечір знов мандрую по доньку. І так цілісінький день переходжу, як ткацький човник з кута в кут, із плечей на плечі, від праці до праці, завше до услуг готовий, завше пожаданий, тужно очікуваний і з дякою приймааний. Справді — так жити, то значить не дурно жити! То значить сповняти своє призначенє, служити ретельно, бути пожиточним! Так живучи, можна чутися вдоволенням

зі сповнення своїх обов'язків, можна чутися гордим.”

Оттак міркував собі сердечний кожух. Одно тільки його смутило, що надто швидко зуживався.

“Чую, що не довго вже мені животіти. Незабаром шви потріскають, волос вилізе, ба навіть шкіра де-не-де вже починає тріскати. І щож тоді зробить мій бідний господар? Знаю, що вже від давна найгорячійше його бажане — стягнутися на новий кожух, та якже далеко до здійснення того бажання! Від коли пан дідич ліси повирубубав, нема зарібку з кіньми в зимову пору. Овець не держить, а що руками в зимі заробить, то ледви стає на яку таку обув і на податок. Відкиж тут до кожуха? А без кожуха в зимі як без духа! Ой, тяжка хлопська доле!”

II.

Одного дня зайшла маленька зміна в розкладі кожухових услуг.

Ранок минув, як звичайно.

Кожух відвів хлопчину до школи, коли се прибігає його господар, батько хлопчини, в легкій полотнянці. Вбіг до школи, учителя не було — і хухаючи в пальці, сказах швидко хлопцеві:

— Юруню, дай но мені кожух! Пан дідич прислав по мене, каже мені їхати з його фірами в ліс.

— Ой, а якже я верну зі школи без кожуха? — повідає хлопець, скробаючися в голову.

— Візьми, синку, ноги на плечі тай біжи хутко, то загриєшся, нічого тобі не буде — сказав батько, одягаючи кожух. — А може Бог дасть, що в дворі знайду ліпшу роботу, то на другий кожух стягнемоя, — додав, аби потішити затурбованого хлопчину.

Того дня вже кожух цілий день не злазив з плечей господаря. Коли вечір оба вернули до-

мів, кожух у трьох місцях потріскав на рукавах, і господар воркотів не вдоволений, бо окоман за роботу мало заплатив і навіть на другий день не казав приходити.

Та найгіршу біду застали дома: Юрцьо лежав хорий. Горячка зїдала хлопчину, спеклими устами стогнав безтями і тільки одно повторяв: “У боці мене коле, ой коле!”

Від того дня змінилася кожухова доля. Хлопець не ходив до школи. Що там радили, як хухали і шептали і плакали родичі, не вмю того сказати. Досить того, що перележавши зо дві неділі, Юрцьо подужав. Аджеж тверда хлопська натура! Щезла горячка, перестав кашель, не стало колотьби в боці, тільки лишилося ослаблене. Рвався хлопець до школи, та мати бачучи його безсильність, не хотіла його пустити.

Коли се одного разу, власне як ціла родина сиділа коло миски затирки, а кожух висів на жердці, двері отворилися і ввійшла в хату пресвітла власть громадська: десятник і присяжний.

— Слава Йсу! — сказали входячи.

— На віки Богу слава! — відповів господар устаючи від стола.

— Час до обїду — сказала господиня.

— З Богом святим, най Бог благословить — відповіла власть громадська.

Хвилю панувала мовчанка. в хаті.

— Просимо сідати — сказав господар. Власть сіла на лаву.

— Щож вас, панове, до нас приводить? — питає господар.

— Та то ми, куме Йване, не самі від себе — сказав скробаючися в голову присяжний. — То пан начальник нас прислав.

— Ой, а щож там нового? — йойкнув господар. — Адже шельварок я відробив.

— Та то не про шельварок — сказав десятник. — А от, хлопця до школи не посилаєте.

Пан учитель на кару його подав. Маєте римського заплатити.

— Римського? А Боже! — скрикнув Іван. — Таже хлопець був хорий!

— А хтож то знав? Чому-сте про те вчителєви не донесли?

— А Боже милий! Чиж то чоловікови тото в голові? — сказав Іван.

— Га, а ми також тому не винни. Нам наказано стягнути з вас кару, римського.

— Хоть мене на муки тут беріть, хоть мені шинами підошви печіть, коли на моім цілім обійстю римський готівкою знайдєся!

— Нам нічого до того кумцю любий — сказали присяжний і дєсятник. — Ми, куме, громадські слуги: що нам накажуть, мусимо робити. Нема грошей, нам наказано брати що можемо. Ось кожух!

— Куме, той кожух, то наш єдиний маєток! — крикнув господар як опарений. — Без него ніхто з нас не має в чім виглянути з хати на мороз.

Та даремні були благаня. Вже кожух був у руках дєсятника, а сей оглянувши його, сказав киваючи головою:

— Ну, два, три римські він іще завше варт!

— Не бійтеся, куме — сказав присяжний. — Кожух ваш не пропаде. Занесемо його до Юдки. Сегодня принесете римського — сегодня вам той кожух вернемо.

— Алеж куме, бійтеся Бога! — сказав Іван. — Відкиж вам візьму римського. Аджеж без кожуха в зимі заробити не можу!

— Що нам до того? Візьміть, де хочете! Ми маємо острый наказ.

— Таже кожух мокрий — сказала господиня ламаючи руки. — Коби бодай жид його осушив, поки де кине в коморі.

Та власть уже не слухала сих слів. Десятник узях кожух під паху і не поздоровивши нікого вийшов із хати. Вийшов за ним і присяжний. Ті, що лишилися в хаті після того, як винесено кожух, дізнали такого чуття, як колиби винесено трупа когось найдорожшого з родини. Хвилю сиділи як остовпілі і тільки опісля мов на коменду обі жінці заридали в голос, хлопець отер сльози рукавом, а сам господар сидів понурий коло вікна і оком слідив за властю, що ні відси ні відти впала як вихор і понесла власне те, без чого ціла родина як стій стала в двоє біднійша і зовсім безпомічна.

III.

Минув тиждень від того дня. Іван якимось чудом добув відкись римського, заніс до вїта і дістав дозвіл — узяти назад заграблений кожух. Разом з десятником пішов до Юдки, радий, що прецінь знов дочекаєся кожуха в хаті. Та радість його незабаром минула. Коли Юдка виніс кожух із комори, Іван уже з далека почув сопух гнилизни. Мокрий кожух, пролежавши тиждень у вохкій коморі, став зовсім не придатний до вжитку, зігнів і в пальцях розлазився. Йойкнув Іван і аж за голову вхопився руками.

— А Бог би вас побив! — сказав обертаючи ся то до десятника, то до жида.

— Ни, а мене за що? — відповів Юдка. — Чи то я обовязаний сушити ваші кожухи?

— А я також тому не винен — відповідав десятник. — Кажали мені заграбити — я заграбив, решта не до мене належить.

— Алеж бійтєся Бога — лементував Іван. — Я римського заплатив і втратив кожух! Хтож мені мою кривду верне?

Юдка і десятник тільки плечима стиснули.

Свинська конституція.

Отсе оповіданє — не моя духова власність. Я чув його в Збаражі, в східній Галичині, від старого селянина на прозвище Антона Грицуняка, що оповідав се на народнім вічу. Грицуняк, се дуже цікава поява, один із не многих живих іще*) недобитків того племені оповідачів і бандуристів, що складали старі думи про діла і пригоди козаків Грицька Зборовського, Кішки, Безродного, Андибера, про битви Хмельницького з Ляхами і про трагічну втеку трьох братів із Азова, і співали-промовляли їх заслуханому козацькому війську. Його зверхній вигляд зовсім непоказний; се простий собі сивий дідусь, одягнений не пишно, а навіть бідно, не надто високий, сухий, з лицем поораним трудами життя, але повним виразу, з чорними, блискучими очима. Він не вирізняється нічим із юрби селян, рідко вмішується в розмову і на першій погляд не виявляє інтелігенції висшої по над звичайний рівень галицького селянина. Розуміється, він не вміє ані читати, ані писати.

Кілька хвиль перед початком віча розмовляв я з кількома знайомими селянами. Грицуняк наблизився до нас, нас представили одного одному, ми обмінялися кількома словами і розійшлися. Мої знайомі, переважно молоді селяне, що покінчили народні школи і пильним читанєм книжок розширили свою освіту, не могли мені нахвалитися Грицуняка за його незвичайний бесідницький талант і за те, що він один із немногих людей старшого покоління, душею і

*) Він умер 29 марта 1900 р.

тілом прилучився до радикального селянського руху.

Не диво, що був дуже цікавий на його промову. Але віче розпочалося, точку за точкою денного порядку обговорювано і залагоджувано, а Грицуняк не зголошувався до слова. Аж при остатній точці денного порядку, де заповідалися “внески і інтерпеляції”, виліз якось нерадо і очевидно піддаючися намовам знайомих. Якийсь рух і шепіт пройшов по залі, коли його фігура показалася над збором, і всі зібрані, котрих було звищ 600 людей щільно напханих у недуже великім підсіню, затихли хоч мак сій.

— Та, коли маю говорити, — промовив Грицуняк зовсім поважно до тих, що стояли найближше него, — то мушу мати папір перед собою. Я то, по правді, неписьменний, але свої нумери знаю, і без паперу не вмію говорити. Нехай се буде хоч би лише податкова книжечка.

Грімкий сміх привитав сю першу Грицунякову заяву. Один із тих, що стояли найближше него, подав йому картку незаписаного паперу. Грицуняк узяв його в обі руки і держачи перед собою, немов читаючи з него почав свою промову таким монотонним, співучим виголосом, немов наслідував сільського школяря, що починає читати “по верха”. Пізнійше його виголос значно оживився, не виходячи про те з тону ритмічної, ніби біблійної прози. Що хвиля ціле зібране переривало його оповідане грімким реготом, але бесідник навіть вусом не моргнув; навпаки, при ненастанних вибухах загальної веселости його лице набирало чим раз поважнішого, навіть понурого виразу, поки при кінці не дійшло до повної, деревляної апатії, котрої гумор і іронію виявляли тільки незвичайно блискучі очі під навислими бровами.

— Слухайте, братя, яку то я розмову мав недавно з одним моїм старим приятелем. Прихо-

дять, бачите, до мене мій приятель і ровесник, що ми з ним уже давно не виділися. Привиталися ми, як Бог приказав, а я й питаю його:

— Ну, старий приятелю, як же ся маєш? Як тобі поводитьсья?

— Богу дякувати, маюся не зле і поводитьсья мені добре, — він так до мене.

— Ну, се гарна новина, — кажу, — і я дуже рад би знати, якого то ти такого добра зазнаєш?

— Якого добра? Ну, се не тяжко сказати і ти сам се знаєш.

— Ні, ні, так ти мені не викрутишсья, — сказав я до него. — Мусиш мені докладно сказати, що тобі за добро таке притрафілося.

— Ах, приятелю, — відповів він, — хибаж се не добро, чого ми, Богу дякувати, дожили? Подумай лише: панщини від коли вже не робимо, перед законами всі рівні, чи пан чи хлоп, ну, тай конституцію, спасибі їй, маємо.

Він так богато наговорив від разу, що при остатнім слові йому не стало духу.

— Еге любий друже, — мовив я, — се справді дуже гарні річи, про які ти тут наговорив, тільки знаєш, не треба придивлятись їм надто з близька.

— А то чому?

— А тому, що вони так, як ті крамські хустки — пускають фарбу, а та фарба потім брукає пальці чоловікови.

Мій приятель не міг того зрозуміти, і для того я мовив до него далі:

— Бачиш, любий приятелю, се щира правда, що ми тепер уже не мусимо робити панщини. Але чи не схотів би ти пригадати собі троха докладнійше, як то тоді бувало, а як у нас тепер?

Мій приятель не міг пригадати собі те так докладно, то я мусів троха підратувати його своєю памятю.

— Не правда? Тоді кожного дня скоро рано ходив панський атаман по селу від хати до хати, стукав костуром до дверей і кричав: “Ей ти Йване, Грицю, Семене, ану, на панщину, бо будуть буки в роботі!”

— Ая, ая, так було тоді, — сказав мій приятель і мимовільно почухався в таке місце, де його в тій хвилі зовсім не свербіло.

— А якжеж нам тепер? Атаман не ходить уже з костуром по селу від хати до хати, се правда. Але що робить хлоп? Ось я тобі скажу, любий приятелю. Хлоп устає з доброї волі рано-ранісінько, бере курку або пів копи яєць і йде до того самого атамана — тепер він називається “пан ржонца” — кладе перед ним свій дарунок і просить його “клінне вашеці”, щоб дозволив йому вийти робити панщину на панськїм лані. А коли прийде без подарунка, то пан ржонца дасть йому в карк і полишить йому ласкаво свободу — вмирати з голоду.

Мій бідний приятель не здобувся нічим відповісти на ті слова, а тільки зітхнув тяженько і похитав головою.

І перед законом ми рівні, — так говориш, любий приятелю, — се я так до него балакав далі. — Мусить бути й сьому правда, хоч я доси якось не міг того добачити. Коли прийду до пана старости або до пана судії, або навіть до автономічного виділу повітового, то все ще чую те саме, що й перед 1848 роком: “Чекай, хлопе! Геть відси, хлопе!” А коли я раз попробував бути премудрим і покликатися на свою рівність перед законом, то дістав позаушника такого цупкого та дзвінкого, як із за атаманських часів. А от погляди ти, як прийде до канцелярії пан дідич, пан державця або хоч би простий пан арендар, то його ніколи не заставляють чекати на дворі, але зараз просять сідати і поводяться з ним так чемненько, так делікатно!... Ну, таку саму рівність мали ми й перед 1848 роком!

— Але тоді були буки! — докинув мій приятель і знов мимовільно почухався в те місце, де його не свербіло.

— Правда твоя, — відповів я йому, — тоді були буки, а тепер повигадували дещо таке, що зовсім стане за буки. І ще може й з підсиною. Ось послухай, що сказав один мій сусід до пана старости. Бачиш, мого сусіда, преспокійну собі людину, підкусило щось поїхати до Відня, — знаєш, із тою великою депутацією, що їздила до цісаря скаржитися на ті кривди, які терпів наряд від Баденього. Ну, а по тім знаєш — та депутація вислухала що вислухала у Відні, а як вернула до краю, то всіх бідних депутатів почали тягати на протоколи і карати. То й мого сусіда не минуло се добро: пан староста засудив його на 50 римських грошевої карі. То мій сусід як вислухав той вирок, тай зібрався на відвагу тай каже: “Пане старосто — каже — я бідний чоловік. Коли я вже допустився того великого злочину і їздив до цісаря скаржитися на ясновельможні соймові вибори, то що вже діяти, я готов прийняти за те справедливу кару. Алеж бо моя жінка і мої діти в тім моїм злочині нічогосінько не винні, то за щож ви їх караєте? Карайте мене самого, а не їх. Адже коли ви накладаєте на мене таку грошеву кару, то аби стягнути ся на неї, я мушу продати свою остатню корову і ще й остатню свиню і ота кара гірше впаде на мою челядь, ніж на мене самого. Тож прошу вас, вельможний пане старосто, чи не моглиби ви зробити мені ту велику ласку і перемінити мені ту грошеву кару на буки? Я, Богу дякувати, хлоп сильний і здоровий. 50 буків ще якось витримаю, але 50 римських грошевої карі, того бігме не витримає моє бідне господарство.” Так говорив мій бідний сусід до пана старости, але пан староста не вволив його волі, бо, мовляв, ми тепер перед законом

усі рівні, буків нема, а що велять заплатити, те заплати, хоч із коліна вилупи. І мій бідний сусід жде тепер леда-день урядової езекуції та грабежу на все своє добро, бо тої грошевої кари не заплатив і доси. Ну, і щож ти скажеш, любий приятелю, про ті новомодні буки, які замість певної одної частини тіла б'ють цілого чоловіка і ще й усю його сімю?

Мій приятель знов не здобувся ні на яку відповідь, а тільки зітхнув тяженько.

— І конституцію маємо також, — почав я по короткій мовчанці знов говорити до свого приятеля, — ая, маємо! Кажуть вона дуже гарна і препишна. Ти бачив її коли, любий приятелю?

— Бачив? — здивувався мій приятель. — На папері, в книжці друковану бачив, чому ні?

— Е ні, я не про паперову говорю, — відповів я, — а про правдиву, таку, як вона виглядає по самій правді. Бачив ти коли сю дійсну, живу конституцію?

— Як жеж її можна бачити? Аджеж усі ми жиємо в ній, відчуваємо її...

— О, так, відчуваємо її, се ти правду сказав. А ось я бачив її на власні очі і хочу тобі се оповісти. Іду ото я раз зі своїми двома синами до Тернополя на ярмарок. Перед нами їхав не знайомий мені господар з жінкою. Чоловік сидів на переді і поганяв кіньми, жінка сиділа з задку на сидженю, а між ними, обстелена соломою і добре звязана лежала здорова, годована свиня, що її везли до міста на продаж, і спокійно вистромила з воза свою клапоуху голову. Приїжджаємо до Тернополя, переїжджаємо через рогачку, аж тут, ади, коло рогачкової будки сидить підстаркуватий панисько, має в руці блискучий ніж і курить люльку на довгім цибусі — от таким довгім! Скоро тільки побачив віз із свинею, зараз зірвався з лавки і крикнув як з бодні:

— Стуй, хлопе!

Господар зупинив віз, а панисько з ножем наблизився до них.

— Що тут везеш на возі? — запитав він остро.

— Свиню, проше ласки пана, — покірно відповів господар.

— Та я й сам бачу, що се свиня, але як ти везеш її? Га! Чи не бачиш, що бідній худобині від посторонка геть попухли ноги? А ти лайдаку, а ти непотрібе, чи ти не знаєш, що не вільно так мучити бідну скотину?

Сеє мовлячи панисько наблизився до свині і своїм ножем розтяв на ній посторонки так шпарко, що в поспіху покалічив свинячі ноги.

— Марш на поліцію! Мусимо тебе покарати як слід! — кричав невмолимий панисько і свинячий освобідник.

Хлоп сидів переляканий, як задеревілий на возі; він почав було випрошуватися у сердитого паниська, але де тобі, сей ані слухати не хоче! Але хлопова жінка була, видно, догадивійша. Вона зміркувала, як спекатися біди. Поки там її чоловік перемовлявся з неподатливим паном, вона витягла з за пазухи червону хустину, пошпорталася в ній якусь хвилю, видобула завязаних 20 крейцарів (вона певно два дни гірко робила і голоду намлілася, поки заробила їх!), втиснула їх неподатливому паниськови в жменю і почала тоді й собіж просити його разом із чоловіком. Аж тепер неподатливий панисько по троха змяк і промовив:

— Ну, сим разом ще вам дарую і пуцу вас вільно, але памятайте собі се, доки життя вашого.

Підчас тої пригоди я зі своїм возом відїхав був троха наперед, але казав хлопцям затримати віз, бо хотів побачити, який буде кінець тої справи. Почекали ми добру хвилю, поки госпо-

дар зо свинею знов проїхав попри нас. Але порядок на возі був уже тепер зовсім не той, що вперед. Жінка сиділа на переді і поганяла кінями, а чоловік сидів із задуги і обома руками держав свиню, обнявши її за шию. А свиня, увільнена з посторонків, стояла тепер на возі просто, роззиралася на всі боки, кожної хвили полохаючися перед кожним новим предметом, кожної хвили готова до скоку. І не довго тревало, аж ось надїхала блискуча панська четверня: коні чвалали, дзвоники теленькали, фірман луснув з багога... Свиня перепудилася страшенно, кинулася і вискочила з воза. Господар, що держав звіря за шию, був очевидно слабший від него і також вилетів з воза і впав так нещасливо, що розбив собі до крови лице о камінь, а свиня в ноги! Аж мої хлопці посхапувалися з воза, дігнали її і помогли господареві пішки завести її на торговицю. От так то, друже мій, виглядає у нас свинецька конституція!

Але се ще не все.

По полудні того самого дня вертав я з Тернополя — так завчасу, щоби на ніч заїхати до дому. Наближаємося до рогачки, а там усе ще сидить той сердитий пан з блискучим ножом і спокійнісінько пакає собі люльку на довгим цибусі. Повів я очима по передміських полях, аж бач, геть далеко на гостинці йдуть два чоловіки в хлопським убраню і рівним кроком наближаються до міста.

— Ну, ті певно довго служили при війську, — подумав я собі, — і так там твердо навчилися “słoma-siano”, що й тепер іще, на старости літ, держать крок і машерують рівно в гліді.

Але коли вони вчинилися до нас троха ближше, побачив я за ними щось чорне, а по над їх головами, щось блискуче, ніби довгий огнистий язичок. То вже не треба було великої премудрости, щоб виміркувати, що се шандар. А коли надїйшли ще ближше, то я почув при кождім їх

кроці таку тихеньку музику: дзінь-брязь! дзінь-брязь!

— Ага, подумав я собі, — ось у чім тут штука! Ось чому вони так остро крок тримають і так рівно машерують у гліді! Але чекай но ти, пане шандаре! Нехай но ти надійдеш до рогачки! Нехай но ти з тими бідними, так болюче до купи скованими людьми покажешся на очи сердитому панови з блискучим ножем, — там то ти пізнаєш, як то можна так мучити хрещене сотворіне!

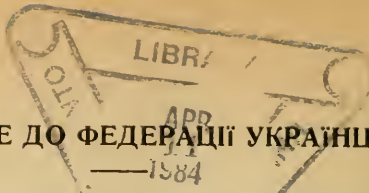
І я вже трепещав у душі, щоби сердитий пан при рогачці з надто великого поспіху при розбиваню кайданів, якими сковані були ті нещасні, не покалічив так і їх рук, як покалічив був свинячі лаби. Не менше цікавий був я й на те, як то накинеться сердитий пан на нелюдяного шандаря і як поведе його на поліцію. Але на моє превелике диво нічогісінько подібного не сталось. Два сковані чоловіки і шандар спокійнісенько перейшли через рогачку і пройшли по при сердитого пана. А сердитий пан не то щоб остро накинувся на шандаря, але де там! устав і поклонився йому дуже чемненько, а я з от таким носом поїхав до дому. Так от тобі, любий приятелю — закінчив я свою розмову, — так виглядає хлопська конституція. Хлоп мусить завидувати простій свині.

Бурливі оплески, що зірвалися по тій промові, тревали досить довго. Коли втихли, старий Грицуняк додав:

— Вибачайте, мої любі, я властиво повинен був сказати вам се при точці “причини еміграції”, але думаю, що й тепер воно ще не за пізно.

І з сими словами він зліз зі стола.

ВСТУПАЙТЕ ДО ФЕДЕРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

Кожний свідомий Українець, кожда свідома Українка, кожде українське товариство в Злучених Державах повинно належати до Федерації Українців.

Федерація заложена на Соймі в Нью Йорку в осени 1914 року для спільної праці у спільних справах, в першій мірі 1, для просвіти, освідومлення і помочи українським імігрантам в Америці, 2. для помочи українським жертвам війни в старім краю, 3. для помочи українському народови в Європі в його боротьбі за землю і волю, за демократичну республіку, за федералізм, за єдність і мир.

У Федерації є заступлені всі давнійші центральні організації, є відділи Українського Народного Союзу і Українського Робітничого Союзу, Поступової Робітничої Організації і самостійні товариства. У Федерації є місце для кожного чесного робітника в спільній праці.

Як хочите щоби Федерація розвела більшу, ширшу і успішнійшу діяльність для просвіти, освідومлення і помочи імігрантів в Злучених Державах і для помочи жертвам війни і українському народови в старім краю, — запишіться до Федерації і запишіть Ваше товариство.

Поодинокі люде стають членами Федерації Українців підписуючи заяву вступу і з річною вкладкою 1 доляра.

Товариства платять річну вкладку: по пять долярів.

Новий Офіс Федерації:

Ukrainian Federation of U. S.

19 East Seventh Street, New York, N. Y.

Ціна 15 центів

УКРАЇНЬСЬКА ДРУКАРСЬКА І ВИДАВНИЧА СПІЛКА
19 E. 7TH STREET, NEW YORK, N. Y.

